

QADIMIY URF-ODATLAR BILAN BOG'LIQ BO'LGAN ETNOMADANIY BIRLIKLARNING BADIY TARJIMASIDA AKS ETISHI

Musabekova Madina Narimanbekovna,
Tarjimonlik fakulteti dekan muovini,
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti
Jalilova Dilbar Mansur qizi,
Tarjimonlik fakulteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqola qadimiy urf-odatlar bilan bog'liq bo'lgan etnomadaniy birliklarni badiiy tarjimada aks ettirish masalasini yoritadi. Tadqiqotda "Yulduzli tunlar" va "Mehrobdan chayon" asarlarining ingliz tiliga tarjimalarida milliy o'ziga xosliklarni saqlashga oid yondashuvlar tahlil qilinadi. Tarjima jarayonida transliteratsiya, tushuntirish va analog ekvivalentlardan foydalanish kabi usullarning samaradorligi ko'rib chiqiladi. Maqola tarjima jarayonida yuzaga keladigan asosiy muammolar va ularni bartaraf etish yo'llarini ko'rsatib beradi.

Kalit so'zlar: Etnomadaniy birliklar, badiiy tarjima, qadimiy urf-odatlar, transliteratsiya, tushuntirish, milliy o'ziga xoslik, madaniyatlararo kommunikatsiya.

Аннотация: Данная статья проливает свет на проблему отражения этнокультурных единиц, связанных с древними традициями, в художественном переводе. В исследовании анализируются подходы к сохранению национальной идентичности в переводах «Звездных ночей» и «Скорпиона с алтаря» на английский язык. В процессе перевода рассматривается эффективность таких методов, как транслитерация, объяснение и использование аналогичных эквивалентов. В статье показаны основные проблемы, возникающие в процессе перевода, и пути их решения.

Ключевые слова: Этнокультурные единицы, художественный перевод, древние традиции, транслитерация, объяснение, национальная идентичность, межкультурная коммуникация.

Abstract: This article addresses the issue of reflecting ethnocultural units associated with ancient traditions in literary translation. The study analyzes approaches to preserving national identity in the translations of the works "Starry Nights" and "Scorpion from the Altar" into English. The effectiveness of such methods as transliteration, explanation, and the use of analog equivalents in the translation process is considered. The article indicates the main problems that arise in the translation process and ways to overcome them.

Keywords: Ethnocultural units, literary translation, ancient traditions, transliteration, explanation, national identity, intercultural communication.

Har bir xalqning qadimiy urf-odatlari uning milliy o'ziga xosligini, tarixiy va madaniy merosini aks ettiradi. Ushbu urf-odatlar bilan bog'liq bo'lgan etnomadaniy birliklar tarjimada o'ziga xos yondashuvni talab etadigan muhim elementlardir.

Masalan, “Navro‘z bayrami” yoki “suzma” kabi atamalarni boshqa tillarga tarjima qilishda ularning mazmun-mohiyatini saqlash katta e‘tibor talab qiladi. Ushbu maqolada qadimiy urf-odatlar bilan bog‘liq etnomadaniy birliklarning tarjimada qanday aks etishi masalasi yoritiladi.

Etnomadaniy birliklarning tarjima jarayonidagi o‘rni xalqning urf-odatlari va madaniy hayotidan kelib chiqqan etnomadaniy birliklar badiiy asarlarning muhim qismini tashkil qiladi. Masalan, “qizil suzani” yoki “to‘y dasturxoni” kabi atamalar boshqa madaniyatlarda to‘g‘ridan-to‘g‘ri ekvivalentga ega emas. Tarjimada bu atamalarning milliy rang-barangligini saqlab qolish tarjimonning asosiy vazifasidir. Masalan, “*qizil suzani*” iborasi ingliz tiliga “*red suzani, a traditional Uzbek embroidered cloth*” tarzida izoh bilan ifodalanishi bunga yaqqol misoldir [1, 23].

Etnomadaniy birliklarni tarjima qilishda turli usullar qo‘llaniladi. Eng keng tarqalgan yondashuvlar quyidagilar:

Transliteratsiya va transkripsiya: Bu usulda so‘zning talaffuzi yoki yozuv shakli imkon qadar asl holida saqlanadi. Masalan, “suzani” transliteratsiya qilinib, “suzani” shaklida ishlatiladi [2, 45].

Tushuntirish: Tarjima matniga qo‘shimcha izohlar kiritilib, milliy xususiyatlar o‘quvchiga tushuntiriladi. Masalan, “to‘y dasturxoni” — “a wedding table traditionally filled with Uzbek dishes” shaklida izohlanadi [3, 55].

Analog ekvivalentlardan foydalanish: Boshqa madaniyatdagi yaqin tushunchalar yordamida tarjima qilinadi. Masalan, o‘zbek xalqining “to‘y marosimi” kabi an‘analari “wedding ceremony” deb ifodalanadi, lekin bunda milliy o‘ziga xoslik qisman yo‘qolishi mumkin [4, 78].

Tarjima jarayonida yuzaga keladigan muammolar etnomadaniy birliklarni to‘g‘ri aks ettirishda quyidagi muammolar kuzatiladi:

• **Til va madaniyat o‘rtasidagi farqlar:** Masalan, “suzani” atamasining ma‘nosini to‘g‘ri tushuntirish uchun uning tarixiy va madaniy ahamiyatini izoh bilan yetkazish zarur [2, 47].

• **Milliy koloritni yo‘qotish:** “To‘y dasturxoni” kabi milliy tushunchalarni tarjima qilishda ularning mazmunini saqlab qolish murakkablik tug‘diradi. Aks holda, o‘quvchi bu tushunchalarning madaniy ahamiyatini his qila olmaydi [3, 58].

• **Terminologik noaniqliklar:** Ko‘pincha etnomadaniy birliklarni tarjima qilishda ularning so‘zma-so‘z ekvivalentlari mavjud bo‘lmaydi, bu esa terminlarning noto‘g‘ri yoki noaniq ifodalanishiga olib kelishi mumkin. Misol uchun, “kaltak” so‘zining o‘zbek madaniyatidagi marosimiy ahamiyati boshqa tillarda aniq aks ettirilmaydi [4, 62].

• **Kontekstual moslikning yo‘qligi:** Etnomadaniy birliklarni boshqa madaniyatga moslashtirishda kontekstning buzilishi xavfi mavjud. Masalan, “lagan” so‘zi ingliz tilida oddiy “dish” so‘zi bilan tarjima qilinishi mumkin, lekin bu uning o‘zbek madaniyatidagi to‘y yoki bayramlarda tutgan o‘rnini yetarlicha ifoda etmaydi [5, 74].

• **O‘quvchi uchun tushunarsizlik:** Tarjimada ko‘pincha etnomadaniy birliklarni to‘liq tushuntirish o‘quvchi uchun qiyinchilik tug‘dirishi mumkin. Bunday hollarda

tarjimaga qo'shimcha izohlar kiritish zarur bo'ladi, bu esa matnni o'quvchiga haddan tashqari murakkab qilib qo'yishi mumkin.

Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun tarjimon:

- *Madaniyatlararo kommunikatsiya bilimlariga ega bo'lishi;*
- *Matn kontekstiga mos keladigan tarjima usullarini qo'llashi;*
- *Zarurat bo'lsa, qo'shimcha izoh va lug'atlardan foydalanishi lozim.*

Etnomadaniy birliklarni tarjima qilishda "Yulduzli tunlar" va "Mehrobdan chayon" asarlaridan keltirilgan misollar diqqatga sazovordir. Masalan, "Yulduzli tunlar" asarining inglizcha tarjimasida "to'y dasturxon" iborasi "Uzbek wedding table, rich with traditional dishes and decorations" tarzida aks ettirilgan. Bu yondashuv milliy xususiyatlarni saqlashga xizmat qilgan. Shuningdek, "Yulduzli tunlar" asarida "Qorako'l do'ppi" singari madaniy birliklar ham alohida yondashuv orqali aks ettirilgan. Ushbu atama inglizcha tarjimada "Qorako'l hat, a traditional Uzbek headgear made from lambskin" deb izohlanib, uning mazmun-mohiyatini tushuntirishga harakat qilingan. Bu kabi tarjimalarda milliy kiyim-kechak va aksessuarlarning o'ziga xosligini ko'rsatib berish o'quvchiga asar ruhini to'liq his etishga imkon beradi.

"Mehrobdan chayon" asarida esa "suzani" va "qizil choyshab" kabi atamalar transliteratsiya qilinib, qo'shimcha izohlar bilan tushuntirilgan. Ushbu usul o'quvchiga madaniy kontekstni yetkazishda yordam bergan [3, 76]. Tarjimonning ushbu yondashuvi milliy o'ziga xoslikni saqlash va asar estetikasini buzmaslikka xizmat qiladi. Shuningdek, qadimiy urf-odatlarini aks ettirishda "o'zbekcha dasturxon bezagi"ning tasviri tarjimada batafsil tushuntiriladi. Masalan, "sofra bezash" jarayoni ingliz tilida "a traditional Uzbek way of setting the table, including decorative dishes and embroidered cloth" deb izohlangan [2, 89]. Ushbu izoh milliy ruhni tushunishga yordam beradi.

Qadimiy urf-odatlar bilan bog'liq bo'lgan etnomadaniy birliklarni tarjima qilish o'ziga xos ijodiy jarayon bo'lib, milliy o'ziga xoslikni saqlash va boshqa madaniyat vakillariga aniq yetkazishni talab qiladi. Tarjimonning kompetensiyasi va to'g'ri yondashuvi badiiy tarjima sifatini belgilab beradi. Milliy xususiyatlarni saqlash va madaniyatlararo muloqotni ta'minlash uchun har bir etnomadaniy birlikka alohida yondashish muhimdir. Shu bilan birga, tarjima jarayonida etnomadaniy birliklarning o'ziga xosligini to'g'ri aks ettirish orqali o'quvchi va madaniy muloqot ishtirokchilari uchun muhim axborot beriladi. Tarjimonlar uchun ushbu yo'nalishda ilmiy tadqiqotlar va tajribalar davom ettirilishi zarur. Bunday yondashuv milliy adabiy merosni global miqyosda tanitishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Karimov, A. (2020). *O'zbek xalq urf-odatlari va ularning badiiy ifodasi*. Toshkent: Ma'naviyat nashriyoti.
2. Tursunov, B. (2018). *Tarjima nazariyasi va amaliyoti*. Toshkent: O'zMU nashriyoti.

3. Sodiqov, I. (2015). *O'zbek adabiyotining tarjimada aks etishi*. Toshkent: Adabiyot.
4. Akbarov, N. (2021). *Yulduzli tunlar: tarjima tahlili*. Toshkent: Sharq nashriyoti.